

Український аристократ слова

Микола Зеров

ВИДАТНИЙ літературознавець, лідер "неокласиків", блискучий перекладач античної поезії, поліглот (знав 20 мов) Микола Костянтинович Зеров народився в Зінькові 26 квітня 1890 року. Бог щедро обдарував нашого земляка талантами, він по праву належав до "парнасу" української інтелектуальної еліти. І саме за це й поплатився життям 1937-го, коли російські більшовики цілеспрямовано винищували українську інтелігенцію, намагаючись остаточно приборкати непокірну націю.

ПРО свою родину Микола Зеров писав: "Батько – вчитель, потім – завідувачий городською школою, нарешті – 1905 року – інспектор народних шкіл, мати – з дрібного землевласницького роду Яреськів – з-під Диканьки, роду козацького, але доказуючого дворянство". Початкову освіту здобув у Зіньківській школі, Охтирській гімназії та Першій Київській гімназії. У 1909 – 1914 роках – студент історико-філологічного факультету Київського університету Святого Володимира. Саме в його стінах розквітло величезне захоплення Миколи античними та європейськими мовами і літературами. 1912 року в журналі "Світло" та газеті "Рада" побачили світ перші статті й рецензії Зерова.

По закінченні університету Микола Зеров працює викладачем у різних навчальних закладах Київщини й невдовзі приєднується до елітарного гуртка діячів української культури на чолі з Георгієм Нарбутом. Гуртківці переймалися справами розвитку української літератури, маллярства, графіки. 1920 року виходять друком дві праці Зерова – "Антологія римської поезії" та "Нова українська поезія", що стають помітним явищем у тогочасному літературному житті.

Дуже плідним був для митця трирічний період у Баришівці, куди довелося перебраться з голодного Києва для викладання у соціально-економічній школі. Тут створені всі вірші збірки "Камена" (1924), а також зроблено багато перекладів. Із 1923 року Микола Костянтинович – професор української літератури Київського Інституту народної освіти (Київський університет). Про його неперевершені лекції серед молоді

ходили легенди, захоплена аудиторія дякувала промовцю бурхливими оплесками.

"Лекція подобала на суцільний натхненний потік, – згадувала Марія Лещинська. – Він любив пересипати свою мову дотепами і прислів'ями, зокрема латинськими і грецькими, часом уживав у викладі тієї чи іншої західної мови. Маючи феноменальну пам'ять, він декламував, немов держачи перед собою розгорнену книгу, величезні уступи з "Енеїди". Говорячи, він інколи примружував очі, а найчастіше дивився на свою аудиторію широко розкритими очима, заворожуючи її і цим своїм поглядом. Півторагодинна лекція збігала непомітно, час і простір зникали, і після лекції студенти прокидалися ніби після солодкого, хвилюючого сну..."

У рецензії на збірку "Камена" літературознавець Олександр Білецький писав, що вона містить "найкращі українські вірші, які нам доводилося читати останніми часами", і відзначав "високу майстерність вірша, добірну мову". Це був підсумок першого етапу творчості Зерова, який уже став авторитетною постаттю в неформальній літературній групі "неокласиків" (М. Рильський, П.Филипович, М. Драй-Хмара, О. Бургарт). Їх вирізняли глибокий культурний нас-

трій, неприйняття вульгарного ідеологізму, писанини на "соцзамовлення", неучтва, провінціалізму. Противники-пристосуванці закидали "неокласикам" аполітичність і культ "мистецтва для мистецтва".

Водночас Зеров продовжував активно працювати як літературознавець. В історичному нарисі "Нове українське письменство" (1924) він з'ясовує причини народження нової української літератури, розглядає її як відповідь на докорінні зміни в українському суспільстві – втягання колишньої козацької еліти в російський імперський простір, занепад старого вогнища української культури – Києво-Могилянської академії.

Загалом 1920-ті роки були найпліднішими для Зерова-науковця. Його залучали до написання передмов до великої кількості видань класиків української та світової літератур. Частина з них згодом увійшла до його книг "До джерел" (1926), "Від Куліша до Винниченка" (1929).

Попри намагання відмежуватися від політичної колотнечі, Зерову, як і іншим "неокласикам", доводилося брати участь у літературних дискусіях, які стрімко набували ідеологічної гостроти. Такою була Літературна дискусія 1925–1928 років. Під час диспуту на тему "Шляхи розвитку української літератури" (травень 1925-го) Микола Костянтинович підтримав заклик Хвильового вчитися у культурній Європі й виголосив: "...Ми хочемо уважного відношення до всякої культурної цінності. Ми повинні заявити, що ми хочемо такої літературної обстановки, в якій будуть цінитися не маніфест, а робота письменника, і не убога суперечка на теоретичні теми – повторення все той ж пластинки з хрипучого грамофона, – а жива й серйозна студія літературна, не письменницький кар'єризм "человека из организации", а художня вибагливість автора, перш за все до самого себе".

Врешті на рівні вищого компартійного керівництва "неокласиків" було тавровано як чужу пролетаріату силу. В кінці 1920-х в Україні почалися арешти за сфабрикованою спецслужбами справою Спілки Визволення України, розгорнувся погром усіх культурних установ.

Зерова змушують виступити на процесі

"свідком", його нещадно цькують і дають зрозуміти, що неминуче знищать. 1934-го його звільнили з роботи в університеті. Втративши всі засоби до існування, Микола Костянтинович їде з надією на порятунок до Москви.

У ніч з 27 на 28 квітня 1935 року його заарештовують і невдовзі відправляють до Києва для проведення слідства. Спершу він заперечував безглузді звинувачення, але згодом, під тиском, не виключено, що тортурами, енкавеесівців, визнав, що нібито належав до керівного складу "контрреволюційної націоналістичної організації". Військовий трибунал засудив Зерова до 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах.

Заслання Микола Костянтинович відбував на Соловках (РФ). Через стан здоров'я лісорубом бути не міг, тому прибирав господарські приміщення. Ця обставина дала деяку можливість продовжувати літературну працю, зокрема перекладати на українську "Енеїду" Вергілія. На жаль, безцінний рукопис зник чи був знищений. Багато сучасних літературознавців називають його втрату однією з катастроф для української культури.

9 жовтня 1937-го, до 20-ї річниці "жовтневої революції", "справа Зерова та ін." була переглянута Особливою трійкою НКВС по Ленінградській області. З листопада сорокасемирічного Миколу Зерова разом з іншими представниками української культури було розстріляно в сумнозвісному урочищі Сандармох.

Батько поета щотижня писав на ім'я Сталіна листи з одним тільки питанням: "Де мій син Микола?". На запит дружини, Софії Зерової, щодо долі чоловіка через багато років прийшла відповідь, що він помер від паралічу серцево-судинної системи.

Про справжню (засекречену) дату смерті митця при житті не дізналися ані його батько, ані дружина. Символічна могила Миколи Зерова знаходиться на Лук'янівському кладовищі в Києві, поруч із місцем поховання його сина. Вона облаштована 1988 року, для неї привезли жменьку землі з просякнутого українською кров'ю урочища Сандармох.

Підготувала Вікторія КОРНЕВА.